

महाराष्ट्र शासन

दूरध्वनी क्र२२०२६-०२२.७२०
ई-मेल :dowrpy.wrd@maharashtra.gov.in
ई-मेलद्वारे

क्रमांक : संकीर्ण-२०१९/प्र.क्र.२९/जसं (धोरण)
जलसंपदा विभाग,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक :-१७ ऑगस्ट, २०२०.

प्रति,

महासंचालक, मेरी,
नाशिक.

विषय : दि. २७.८.२०१९ रोजी संपन्न झालेल्या भूसंपादन निकष सुधारणा आणि बंद नलिका वितरण प्रणाली मधील अडचणी व समस्यांबाबत एक दिवसीय कार्यशाळेचा अहवाल.

संदर्भ : आपले दि. ०६.०९.२०१९ चे पत्र.

मा.महासंचालक (संकलन, प्रशिक्षण, जलविज्ञान संशोधन व सुरक्षितता), नाशिक यांच्या अध्यक्षतेखाली भूसंपादन निकष सुधारणा आणि बंद नलिका वितरण प्रणाली मधील अडचणी व समस्यांबाबत एक दिवसीय कार्यशाळा दि.२७.८.२०१९ रोजी नाशिक येथे आयोजित करण्यात आली होती.

२. सदर कार्यशाळेत नलिका वितरण प्रणाली, तसेच धरण (भूसंपादन), कालवे (भूसंपादन) व अन्य विषयांबाबत सादरीकरण करण्यात आले. सादरीकरण झालेल्या विषयांच्या स्विकारहतेबाबत सांगोपांग चर्चा करण्यात आली. सदर चर्चेचे स्वरूप, चर्चेची फलनिष्पत्ती व स्विकारहतेबाबत अपेक्षित कार्यवाही करणारी यंत्रणा याबाबत परिशिष्ट -१ व परिशिष्ट -२ मध्ये अहवाल संदर्भाधिन पत्रान्वये प्राप्त झाला आहे.

३. उपरोक्त अहवालामधील परिशिष्ट १ मधील मुद्द्यांसंदर्भात शासनाचे निर्देश देण्यात येत आहेत, ते सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणावेत.

सहपत्र : वरीलप्रमाणे

(ज्ञा. आ.चावडे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रति - जसं (धोरण)/निवड नस्ती.

भूसंपादन निकष सुधारणा आणि बंद नलिका वितरण प्रणाली मधील अडचणी व समस्यांबाबत एकदिवसीय कार्यशाळा
(नलिका वितरण प्रणाली अनुगुंगीक चर्चा व शिफारशी)

परिशिष्ट: १

अक्र	विषय	चर्चेचे स्वरूप	चर्चेची फलनिष्फती	अभिप्राय
१		नलिका वितरण प्रणालीमध्ये चकचा आकार हा ०२/०२/२०१७ च्या शासन निर्णयानुसार ५ ते १२ हे. इतका असावा असे निर्देशित करण्यात आलेले आहे. तथापि सद्यस्थितीत महाराष्ट्रातील शेतक-यांचे भूधारण क्षेत्राचा विचार करता सदर चक क्षेत्र हे कमी करावे किंवा कसे ?	नलिका वितरण प्रणालीमध्ये चकचा आकार हा किमान ८ ते १० लीप्रतिसेंकंद इतक्या व्यवहार्य विसर्गानुसार अंतीम करण्यात यावा. व सदर विसर्गाकरिता लागणारे क्षेत्र जास्त असल्यास, चक हा छोट्या आकाराच्या सबचक मध्ये विभागण्यात यावा. सबचकवरील खर्च हा "लाभक्षेत्र विकासाची कामे" या शीर्षातून करावा.	दिनांक १२.०२.२०१९ च्या शासन निर्णयानुसार नलिका वितरण प्रणालीसाठी हस्तपुस्तिका समिती गठीत करण्यात आली होती. सदर समितीने तयार केलेल्या WRD Handbook Chapter No.२, Pipe Distribution Network for Irrigation, Volume I २०१९, मधील Chapter III, Para ३०७ व Para ३.११ (c) नुसार चक आकार व विसर्गबाबत कार्यवाही करावी.
२	नलिका वितरण प्रणालीमध्ये शेष शीर्ष हे किमान किती असावे?	डॉ. श्री. एस. व्ही. दहासहस्त्र, माजी सदस्य सचिव, म.जि.प्रा. यांनी वाहिनीवर किमान शेष शीर्ष हे ३ मी. इतके असावे अशी शिफारस केली आहे.	दिनांक ०२/०२/२०१७ च्या शासन निर्णयातील कलम क्रमांक ८.३(ब) नुसार व केंद्रीय जल आयोगानुसार वाहिनीवर किमान शेष शीर्ष हे ०.६ मी. इतके व अपवादात्मक ठिकाणी ते ०.३ मी. इतके असावे असे निर्देश आहेत. वाहिनीवर किमान शेष शीर्ष हे ३ मी. इतके असा निर्वंध घातल्यास लाभक्षेत्र क्षपित होऊ शकते.	नलिका वाहिनीवर किमान effective head (HGL- Crown Elevation) ०.६ मी. असावे. अपवादात्मक ठिकाणी हा निकष ०.३ मी.पर्यंत शिथिल करता येईल.
३	काळ्यामातीतील भूमीगत वाहिन्या ल भूमीगत वाहिन्या उभारताना अवलंबवायची	काळ्यामातीतील भूमीगत वाहिन्या ह्या मातीच्या गुणधर्म जसे की स्फीति दाव (Swelling Pressure) व संकुंचनामुळे (Shrinkage) बाधित होऊ शकतात.	याबाबत विचार मंथन होउन मार्गदर्शन तत्वे निश्चित करण्यात यावीत.	काळ्यामातीतील भूमीगत वाहिन्याबाबत काळ्या मातीचे गुणधर्म Swelling Pressure, Shrinkage इ. विचारात घेऊनच PDN संकल्पन करणे आवश्यक आहे.

प्रति

	कार्यपध्दत.			
४	उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणाली मधील संकल्पित विसर्ग.	२०/११/२०१४ च्या शासन निर्णयातील मुद्दा क्रमांक ५(अ) नुसार उपसा सिंचन योजनांकरिता संकल्पित विसर्ग हा सुधारित पेनमन पध्दतीनुसार येणा-या महत्तम पंधरवाडी पाण्याच्या मागणीवर आधारित विसर्गांच्या ७० टक्के घ्यावा असे निर्देशित करण्यात आलेले आहे. उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणाली मधील संकल्पित विसर्ग किती असावा.	उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणाली मधील संकल्पित विसर्ग हा सुधारित पेनमन पध्दतीनुसार येणा-या महत्तम पंधरवाडी पाण्याच्या मागणीवर आधारित १०० टक्के विसर्गास संकल्पित करणे आवश्यक आहे, अन्यथा नियोजित क्षेत्रास पाणी पुरे होणार नाही. नलिका वितरण प्रणालीमुळे सिंचन कार्यक्षमतेत वाढ होत असल्यामुळे उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणाली ह्या महत्तम पंधरवाडी पाण्याच्या मागणीवर आधारित १०० टक्के विसर्गास संकल्पित करणे तांत्रिक व आर्थिकदृष्ट्या योग्य राहिल.	याबाबत वंगळयान शासन निदेश जारी करण्यात येतील,
५	उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणालीचे लाभक्षेत्र निश्चितीबाबत.	दिनांक २०/११/२०१४ च्या शासन निर्णयातील मुद्दा क्रमांक ५(अ) नुसार उपसा सिंचन योजना ह्या मान्यता प्राप्त लाभक्षेत्रासाठी संकल्पित करण्यात असे निर्देशित करण्यात आलेले आहे. मध्यवर्ती संकल्पचित्र संघटना, नाशिक मधील उपसा सिंचन मंडळाद्वारे उपसा सिंचन योजना ह्या प्रकल्पाच्या ICA करिता संकल्पित केल्या जातात. तथापि दि. ०२/०२/२०१७ च्या शासन निर्णयातील कलम क्र. १.९ नुसार नलिका वितरण प्रणालीचे संकल्पन हे प्रकल्पाच्या CCA करिता केले जाते.	उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणाली मध्ये सिंचन क्षेत्र हे मूळ घोषित लाभक्षेत्रात उपलब्ध पाण्यानुसार CCA व ICA तूट भरून काढता येईल तेवढे असावे (दि.०२/०२/२०१७ च्या शासन निर्णयातील कलम क्र. १.९ नुसार).	दि.०२.०२.२०१७ च्या शासन निर्णयातील कलम क्र.१.९ नुसार नलिका वितरण प्रणालीचे संकल्पन हे प्रकल्पाच्या CCA करिता करावे असे अपेक्षित आहे. उपसा सिंचन आधारीत नलिका वितरण प्रणालीमध्येही नलिका वितरण प्रणालीचे संकल्पन हे प्रकल्पाच्या CCA करिता करावे.

		उपसा सिंचन आधार नालिका वितरण प्रणाली मध्ये सिंचन क्षेत्र किती घ्यावं.		
६	PVC व HDPE नलिका कार्यक्षेत्रावर वापरण्यापूर्वी त्या नामांकीत संस्थेद्वारे प्रमाणित करून घेण्याबाबत.	PVC व HDPE नलिका कार्यक्षेत्रावर वापरण्यापूर्वी त्या नामांकीत त्रयस्थ संस्थेद्वारे प्रमाणित करून घेण्याबाबत.	यादीवत गुजरात सरकारद्वारे CIPET या केंद्र शासनाच्या संस्थेसोबत MoU केला असून, सदर संस्थेचे कार्यालय ओरंगाबाद व चंद्रपूर येथे असून महाराष्ट्र शासनास शक्य असल्यास त्यांनीही असाच CIPET या केंद्र शासनाच्या संस्थेसोबत MoU करावा.	PVC व HDPE नलिका कार्यक्षेत्रावर वापरण्यापूर्वी त्या नामांकीत त्रयस्थ संस्थेद्वारे प्रमाणित करण्यात याव्यात. HDPE पाईप्स व PVC पाईप्सचे प्रमाणिकरणासाठी त्रयस्थ संस्थांची यादी WRD Handbook Chapter No.२, Pipe Distribution Network for Irrigation, Volume II मधील specification for High Density polyethylene pipe (HPDE), Para १९.०, page २४ व specification for polyethylene Chloride Pipes (PVC), para १९, page १९ मध्ये समाविष्ट आहे. तसेच, त्याबाबतची कार्यपध्दतीही विशद करण्यात आली आहे.
७	नलिका वितरण प्रणालीच्या बांधकामादरम्यान उद्भविणारे पीक नुकसान भरपाई व भूभाडे.	दि. १३/०१/२०१७ च्या शासन निर्णयातील मुद्दा क्रमांक ७ नुसार नलिका जोडणी शक्यतो पिके निघुन गेल्यानंतर करण्याचे नियोजन करावे, मात्र आवश्यकतेनुसार पिक नुकसान भरपाईची तरतूद करण्यात यावी असे नमूद आहे. याबाबत अवलंबन करावयाची कार्यपध्दती.	सदर बाबत अंदाजपत्रक बनविताना व तांत्रिक मान्यता प्रदान करताना पीक नुकसान भरपाई व भूभाडे यांची तरतूद करावी व सदर बाब निविदेत ठेवणे योग्य नाही. प्रत्येक प्रकरणी सक्षम स्तरावरून मान्यतेअंती अदायगी करण्यात यावी.	नलिका वितरण प्रणालीच्या बांधकामादरम्यान उद्भविणारे पीक नुकसान भरपाई व भूभाडे यासाठी अंदाजपत्रकात तरतूद करावी. तसेच सदर बाब निविदेमध्ये समाविष्ट न करता प्रत्येक प्रकरणी परिशिष्ट ४२ मधील तरतूदीनुसार सक्षम स्तरावरून मान्यतेअंती अदायगी करण्यात यावी.
८	सन २०१८ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १३ मधील कलम	सदर कलमानुसार भूमिगत वाहिनी ही भूस्तरापासून दीड मीटर पेक्षा कमी नाही इतक्या खोलीवर उभारण्यात आलेली वाहिनी असे नमूद आहे. व दिनांक ०२/०२/२०१७ च्या शासन निर्णयातील	सदर बाबत शासनाच्या निदर्शनास आनुन शासनाचे मार्गदर्शन मागविण्यात यावे.	सन २०१८ चे महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १३ मधील कलम २ (ज) मधील तरतूदीनुसार, भूमिगत वाहिनी ही भूस्तरापासून १.५ मी.ने खाली ठेवावी म्हणजेच नलिकेची उभारणी माथ्यावर १.५ मी.चा भराव राहिल अशा प्रकारे करावी.

	२(ज) मधील तरतुद.	कलम क्रमांक १०.४ नुसार नलिकेची उभारणी माथ्यावर १.२० मी. चा भराव राहिल अशा प्रकारे करावी असे नमूद आहे.		
९	भूसंपादनाच्या वेळी भरावयाच्या मुद्रांक शुल्काबाबत.	भूसंपादन प्रक्रिये दरम्यान कांही ठिकाणी ६% मुद्रांक शुल्क घेतले जाते व कांही जिल्ह्यांमध्ये १०० रु. च्या स्टॅप पेपरवर प्रक्रिया केली जाते. सदर ६% रक्कम ही समृद्धी महामार्गाकरिता माफ केली आहे. याच धर्तीवर ज.सं. विभागाकरिता सुध्दा सदर ६% मुद्रांक शुल्काची रक्कम माफ करणे बाबत शासनाचे मार्गदर्शन मिळावे.	याबाबत नांदेड पाटबंधारे मंडळाने शासनाशी पत्रव्यवहार केला आहे तरी सदर बाब शासनाच्या निदर्शनास आणून शासनाचे मार्गदर्शन मागविण्यात यावे.	भूसंपादनाच्या वेळी भरावयाच्या मुद्रांक शुल्क क्षमापित करणेबाबत नांदेड पाटबंधारे मंडळाने सादर केलेला प्रस्ताव तपासून संबंधित प्रकल्प कार्यासनांनी निकाली काढावा.
१०	उपसा सिंचन योजनांच्या धर्तीवर नलिका वितरण प्रणालीची परिमाणे व सर्वसाधारण आराखडा निश्चित करण्यास्तव छाननी समिती गठीत करणेबाबत.	मध्यवर्ती संकल्पचित्र संघटना, नाशिक कडे प्राप्त विविध प्रकल्पाच्या प्रस्तावांवरून नियोजन, विसर्ग निश्चिती, Start HGL आणि नलिका संरेखा यामध्ये मोठ्या प्रमाणात चुका होत असल्यामुळे तांत्रिकदृष्ट्या सदोष व खर्चाक प्रस्ताव तयार होत असल्यामुळे तसेच संरेखा बाबत उपलब्ध पर्यायांचा विचार पुरेशा प्रमाणात होत नसल्यामुळे याबाबत छाननी समिती असावी.	उपसा सिंचन योजनांच्या धर्तीवर नलिका वितरण प्रणालीची परिमाणे व सर्वसाधारण आराखडा तांत्रिक उपसमितीने अंतीम केल्यानंतर त्यास क्षेत्रिय मुख्य अभियंता यांना मंजूर करावा. खर्चावर नियंत्रण रहावे यासाठी वितरण व्यवस्था विकेंद्रीत साठ्यावर आधारीत व थेट चकपर्यंत अशी विभागणी होऊन संकल्पन पूर्ण झालेल्या (जसे टॅभू, वाघूर) प्रकल्पावरील प्रत्यक्ष खर्चाची आकडेवारी घेऊन निश्चित करण्यात यावी.	नलिका वितरण प्रणालीचे नियोजन, विसर्ग निश्चिती, Start HGL, नलिका संरेखा निश्चित करतेवेळी उपलब्ध पर्यायांचा विचार करून तांत्रिकदृष्ट्या परिपूर्ण प्रस्ताव तयार करावेत. तथापि उपसा सिंचन योजनासाठीचे समितीच्या धर्तीवर नलिका वितरण प्रणालीसाठी छाननी समिती गठीत करण्यास हरकत नाही. मुख्य अभियंता, मध्यवर्ती संकल्पचित्र संघटना, नाशिक यांना समितीची कार्यकक्षा निश्चिती व अध्यक्ष, सदस्य, सदस्य सचिव बाबत मसूदा शासनास सादर करावा.